

**ЦОНЧО РОДЕВ
ЧОВЕКЪТ КОГОТО,
НАРЕКОХА „СТРАШНИ“**

chitanka.info

— Чувате ли?

Въпросът на Онегавон беше излишен: човек трябваше да бъде глух, за да не чуе. Нямаше съмнение — защитени от мрака на нощта, ромеите разместваха отредите си, като най-отбраните и най-силните струпваха тук, на дясното крило на своя бранен строй. Ханът кимна на двамата си придружници и с котешка пъргавина, наглед невероятна за неговите шестдесет години, безшумно се запромъква назад. Багатурът^[1] Ославна го последва веднага, но зера-тарканът^[2] Онегавон се позабави — най-предните стражници, до които той бе отвел хана на разузнаване, бяха от неговата орда и той остана малко, за да ги нагледа и ободри.

По-късно всички се събраха пред шатрата на хана, където — загрижени, но не и обезверени — ги чакаха останалите пълководци: вечно нагизденият копан^[3] Окорсис, багатурът^[4] Чепа с разсеченото лице — славен спомен от Веригавската битка, дребният и хитролик жупан-таркан^[5] Охсун, русият великан княз Драгомир, хановият брат Цок, винаги мрачният Диценг и още десетина други. Хан Крум ги поздрави и като стори широк жест с ръка, покани ги да го последват в шатрата му.

Двама слуги се разшетаха, запалиха и окачиха на подставките воценици и борини и се оттеглиха заднишком. Но макар че погледите на всички бяха съсредоточени с ням въпрос в него, ханът не заговори веднага. Лицето му — скулесто, с дълги, извити покрай устните мустаци — изглеждаше вкаменено, сякаш мислите, струпани зад широкото му набраздено чело, не бяха още избистрени. Седеше превит на походното столче и с върха на меча си чертаеше неясни фигури върху утъпканата земя. Когато най-сетне вдигна глава, изражението му беше както винаги — сурово, но спокойно и с отсянка на самоувереност.

— Зера-тарканът беше прав — започна той направо, без встъпителни думи. — Четиринайсетте дни чакане са изтощили и раздразнили докрай византийците и те се готвят утре да нападнат.

Шатрата се огласи от въздишка на облекчение, откъсната едновременно от много гърди: напрежението на двете изминали недели, в които войските бяха стояли една срещу друга и само се бяха дебнали, без да предприемат решителната стъпка, бе измъчило не само

врага... И сега съобщението за утрешната развръзка бе посрещнато почти с радост.

— Разместват силите си — продължи ханът. — Съгледниците им са донесли, че ние сме готови да прекършим напад в средата, и затова са изменили строежа си. Замисълът им е хитър. — В гласа му се прокрадна уважение. — Те засилват дясното крило на Йоан Аплакий и се готвят с него да нанесат съкрушителен удар.

— Не виждам с какво е толкова хитър строежа им — измърмори един от по-младите военачалници.

Мнозина се засмяха на думите му, но Крум остана сериозен; той обичаше да повтаря, че половината от успеха в една битка зависи от това, дали начелниците са схванали добре задачите си.

— Ако те разгромят нашето ляво крило — обясни ханът търпеливо, — ще ни притиснат с гръб към Тунджа. После императорът ще поведе войските в средата, а Лъв Арменеця — лявото им крило, и тримата с Аплакий с равномерен натиск ще ни натикат в реката.

— Тогава да засилим нашето ляво крило, ювиги^[6] хане! — бурно предложи Чепя и белегът на лицето му се зачерви от напрежение. — Когато смачкаме отбраните турми^[7] на Йоан Аплакий...

— Ами ако не успеем да ги смачкаме? — прекъсна го Крум, като поклати глава. — Мигар забрави, че ромеите са десеторно повече от нас и по-силно въоръжени?

— Но ако успеем — продължи упорито багатурът, — не те нас, а ние ще ги натикаме в Адриановград^[8]!

— Когато е пред решителна битка, пълководецът не може да се ръководи от „ако“, Чепя, а само от „трябва“ и „ще“ — наставнически-строго отвърна ханът. И както винаги, когато произнасяше повеления, Крум изпъна жилестата си снага и облегна протегнатата ръка върху дръжката на мечя. — Ето моето решение. Ние също ще разместим войските си. Още сега и в пълна тишина. От лявото крило ще изтеглим ордата на Ославна и на нейно място ще поставим всички славянски дружини, начело с княз Драгомир...

— Но защо, ювиги хане? — не се стърпя Ославна.

— Защото на славяните липсва устрем и напористост, но затова пък са упорити, вкопчват се като къртици в земята и никой не може да ги отмести. Такива ни трябва срещу Аплакий, Драгомире!

— Повели, светли княже!

— Вярваш ли, че ще изпълниш тази задача?

— Моите славяни ще измрат до един, но няма да пропуснат ромееца — просто отговори великанът.

— При вас ще бъдат и хората на Онегавон — те са в предната стража и не ще успеем да ги изтеглим, без да се издадем на врага, — но общото началство ще принадлежи на тебе. Запомни! Слушай и ти, Онегавоне! Когато видите, че Йоан Аплакий вдига турмите си в нападение, не се втурвайте срещу тях. Те са тежко въоръжени. Толкова по-добре — нека оръжието им да причини тяхната гибел. Оставете ги да изминат десетте поприща^[9], които ви делят, да изпълзят по трите хълмисти вериги. Нападнете ги едва тогава, когато започнат да изкачват склона, на който сега е ордата на Ославна. Посрещнете ги — тях, уморените — със свежите си сили и там, в дола, ги спрете и унищожете.

— А аз? — попита Ославна. — Какво да правя аз с моите вълкодави? — Така багатурът по своему с обич назоваваше хората от ордата си, прочути с дивия бяс, който ги обхващаше в битките.

— Не само ти. Ордите на Чепа и Охсун също ще се преместят вдясно. Най-лютите и най-напористите! Ще станете чук, който ще се стовари там, където най-малко ви очакват. Върху Лъв Арменеца. Бийте ги, без да поглеждате какво става наляво от вас. Бийте ги и ги гонете, докато се пръснат като пилци под сянката на ястреб. Исбул!

Един четиридесетгодишен хубавец със знаци на олгу-таркан^[10] се изправи:

— Заповядай, ювиги!

— На тебе възлагам не най-трудното, но най-сложното. Ще държиш отначало своята конница зад лявото ни крило. Ако славяните не устоят...

— Те ще устоят, княже! — засегнато се обади Драгомир.

— Ако славяните случайно не устоят, ще им се притечеш на помощ. Но видиш ли, че сломяват напора на Аплакий, премести се на дясното крило и стойте там с мечове в ръцете. Щом турмите на Лъв Арменеца обърнат гръб, втурвай се напред и сечи! Сечи, докато ви отмалеят десниците. — Ханът му направи знак да седне, после обхвана с поглед цялата група. — Разбрахте ли как ще бием ромееца? Ще го спрем вляво и ще го сметем вдясно. Именно вдясно! — натърти той, като се вторачи в Чепа. — Не да го притиснем, а да го отрежем от

Адриановград. И да го оставим в полето, незащитен от яките стени на крепостта, за да стане храна на нашите мечове. Защото смажем ли отреда на Лъв Арменец, от само себе си ще рухнат отредите и на Аплакий, и на императора.

Разнесе се одобрително шумолене — увереността на хана бе преляла и в сърцата на неговите пълководци. Очите заблестяха. Ръцете неволно посегнаха към оръжията. Но оживлението се пресече рязко; ханът довърши мислите си с такава ледена жестокост, която смрази дори тези воители, закалени в не едно сражение:

— Искам главата му. На императора, Михаил Рангаве. Тя ми е нужна, за да я поставя до другата. — Той кимна към черепа на Никифор Геник, който, обкован в сребро и превърнат в стакан, стоеше на нарочна полица в шатрата. — Двама императори, две чаши, два спомена. Спомен от Веригава^[11] и спомен от Версиникия^[12]. Който занапред дръзне да погледне с алчно око към България, нека знае, че лавицата ми е достатъчно широка и че може да смести и неговата глава!...

Гробно мълчание изпрати Крумовите думи. Неколцина се разшаваха неспокойно от столчетата си. Ханът изглежда, помисли, че военачалниците искат да си тръгнат, защото кимна в съгласие:

— Вървете и не губете време. Нека после Цок и Драгомир се отбият отново при мене, да ми кажат дали всичко е изпълнено. — А когато бяха при вратата, завърши: — И предупредете людете си, че ромеите ще нападнат рано. Може би още на разсъмване. Да бъдат готови...

— Откъде пък знаеш, че?... — възкликна копанът Окорсис.

— Замисълът им е хитър. Вероятно зад него стои Йоан Аплакий — той е опитен, умен и умее да извлича всяка възможна изгода. Ще ни нападне рано, та, когато ни извърне с лице на изток, слънцето да грее в очите ни и да ни заслепява.

Нищо не отговориха. Един по един се изнизаха навън и топлият катранен мрак на лятната нощ ги погълна.

Когато — според повелята му — Цок и княз Драгомир се върнаха при него, отдавна бе минало полунощ. Завариха го така, както го бяха оставили — прегънат върху походното столче, свъсен, потънал в

мисли, с тежък бранен меч в ръката. Чу стъпките им и се извърна; имаше такъв израз, сякаш се събуждаше от сън.

— Какво си се умислил, Круме? — попита Цок с грубоватия си дрезгав глас.

Отговорът на хана беше уклончив:

— Пълководецът трябва да мисли дълго преди битката, но в самата нея да действа бързо, дръзко и решително.

— Нямах вид на човек, който е премислял утрешната битка. Или... какво? Да не си се изпълнил със съмнение в изхода ѝ?

Крум се насили да си придаде израз на бодрост:

— Как не! Аз съм така уверен в победата, сякаш сражението вече е минало... — После промени темата: — Изпълнени ли са заповедите ми?

— Напълно, светли княже. — Този път говореше Драгомир. — Войските заеха новите си места.

— Сетихте ли се да ги позакриете с шубраци? Ромейските съгледници не бива да забележат промяната.

— И това е сторено, светли.

— Добре. — Толкова се задоволи да каже ханът за тъй ловко извършеното нощно придвижване, което дори неговият слух не бе доловил. — Вървете си сега и спете. Трета стража е, няма да имате и два часа за сън и отмора.

Подчиниха се и излязоха. Но, изглежда, Драгомир бе намерил повод да се отдели от хановия брат, защото скоро-скоро се върна. И пак завари Крум на същото столче и в същото положение.

— Прости, господарю.

— А, ти ли си, Драгомире. Какво, забрави ли нещо? — Славянинът поклати глава. — Тогава?

— Тревожа се, господарю.

— За утре?

— Не. За тебе ми е тревогата...

— За мене?

Княз Драгомир се премести няколко пъти от крак на крак, но издържа острия поглед на хана.

— Нещо става с тебе, светли. Болен ли си? Горест някаква ли те гризе? Или неувереност?

Крум пръв отмести очи. Не призна, но и не отрече думите на славянина.

— Защо мислиш за болест или мъка, Драгомире? — запита тихо.

— Защото ги виждам на лицето ти, господарю. А не мога да помисля за малодушие, нерешителност или боязън. Знаеш, верен съм ти като куче...

Славянският княз не довърши, но Крум разбра неизреченото. „Отвори душата си пред мене — искаше да каже Драгомир. — Няма душевна мъка, която да не получи облекчение, когато се сподели с някой друг. Защо сдържаш в гърдите си своята мъка? Казвал си ми, че за тебе аз съм не само подчинен, но и другар...“

За пръв път тази вечер ханът стана от столчето, остави върху него меча, пък сплете пръсти на гърба си и така, прегърбен и с наведена глава, се заразхожда из просторната шатра. Най-сетне спря до славянин и каза неочаквано:

— Аз съм жертва, Драгомире...

— Ти? Жертва? — Славянинът беше искрено смаян. — Подбиваш ли се с мен, княже?

— Да, жертва. Жертва на властта си. И на часа, в който миг е отредено да се разпореждам с нея...

— Прости, но не мога да ти повярвам, господарю. Колцина са смъртните, които имат равни на твоите дела? Ти победи аварите и присъедини завинаги земята им към своята, към нашата. Ти завладя Средец^[13] и го включи в границите на и без това могъщото ни княжество. Само преди две години ти нанесе нечувано поражение на ромеите и погуби Никифора Геник; погуби го и със смъртта му отмъсти за посечените пеленачета и за опожарената Плиска. Миналата година ти завладя и непревземаемата Месемврия^[14]. Името ти се превърна в пряпорец за своите и в страшилище за враговете. А утре, когато и Версиникия стане бляскав камък в короната ти!...

— Вие, славяните, сте мъдър народ, Драгомире — тихо възрази ханът, — но не винаги притежавате прозорливост. Понякога ви заслепява външното, показното, а не виждате истинското, спотаеното зад привидния блясък. — Крум внезапно се разпали. Очите му, угаснали допреди малко, възвърнаха обичайния си огън. Той улови рамото на славянина и го разтърси: — Кой съм аз? Не, не ми отговаряй! Ти го каза: аз съм Крум, оплисканият в кърви победоносец,

страшилището за враговете, дивият варварин, който пие наздравици от черепите на противниците си. Ромеите ме зоват „Страшни“, защото изпод меча ми е проляна река от човешка кръв. Но и моите, българите и славяните, които уж ме възхваляват, и те изпитват ужас пред мене. Такъв и ще ме запомнят потомците ни. Утре, след век и след хилядолетие.

— И това те гнети? Всеки друг би се гордял от тази мисъл, княже.

Както държеше рамото му, ханът го тласна. Драгомир политна, но се задържа на крака.

— А защо не попиташ аз какво име искам да оставя на потомците ни, Драгомире? И дали славата на кървав воин ме блазни? Помислял ли си някога, че може би пролятата кръв ме погнусява? Че може би, когато вдигам наздравици с този противен стакан — той посочи лавицата — и го допирам до устните си, вътрешностите ми се раздират от омерзение и гадост?

— Тогава защо го правиш?

— Защото *трябва* да го правя. Трябва да вдигам наздравиците както трябва и да застилам пътя си с трупове и кръв. *Трябва!* Аз съм вожд и властелин, Драгомире, а един истински вожд и властелин трябва да прави не онова, което иска и харесва, а което е потребно. Властта не е опияняващото всемогъщество на някои владетели, безгрижната им игра със съдбата на подвластните, безконечната им веселба, която се превръща в безконечна оргия. Власт — това значи дълг и бreme. Безсънни нощи, в които да отгатнеш повелите на часа и на бога на твоето племе, за да подчиниш на тях всички свои желаниа, целия себе си...

Замълчаха. Стояха вцепенени, сякаш заслушани в стъпките на стражниците пред шатрата.

— Преди малко ти казах — отново наруши мълчанието Крум, — че съм жертва на властта си и на часа. Не те излъгах. Аз мразя кръвта и унищожението, а какъв път ми предначерта богът на България? Ти сам го описа — часът на България беше такъв, че искаше непрекъснатата бран, победи и... кръв. Добре — дадох ги. Защото съм владетел и нямам право на избор. Но само аз зная каква дан заплатих...

— Не си ли доволен, господарю? — тихо попита Драгомир.

— Ако кажа, че не съм, бих излъгал. Доволен съм. От себе си съм доволен. Разбрах повелята на българския бог и я изпълнявам. Но не съм доволен от моя жребий. По-друга исках да бъде моята орис, славянино. И друг виждах пътя си, когато преди десет лета се възкачвах на Кардамовия престол.

— Може твоят път да е бил наспроти волята ти, но, заклевам се, докато има българин, ще те споменава с възхвала и благодарност.

— Ще споменава битките и победите, не и онова, с което исках да бъда запомнен. — Крум скръбно поклати глава. — Онова, голямото, истинското, което смятам венец на моя живот — писания закон, който дадох на подвластните ми българи и славяни. — Ханът отново се оживи. — Величието на един владетел не може да се измерва само по битките, които е водил и печелил. Говоря за битки като утрешната, които се решават с щит и меч. Защото владетелят води и други битки, победите от които носят и неувяхваща слава, и признателност, и съзнание за добре изпълнен дълг. — Крум заизрежда на пръсти: — Битката против самия себе си: да не допусне блясъкът на властта да заслепи погледа му, възхвалите на блюдолизците да заглушат слуха му за повелите на дълга. Битката за благоденствието на народа му; никоя слава не е трайна, ако е изградена върху нищета, недоимък, лишения и сиромашия. И най-важното: битката за справедливост. Дай на един властелин всички възможни бранни победи, но лепни на челото му печата на несправедливостта и ти го осъждаш на вечно проклятие...

За обикновения човек — продължи Крум разпалено — справедливостта е лесно нещо. Достатъчно е да не се откланя от истината и да има доблест да я казва дори когато тя е в негова вреда. За един владетел обаче тази справедливост е малка, недостатъчна; справедливостта на владетеля са редът, правдата и равенството, които е дал на всички люде от неговия народ. А другото име на тази справедливост е закон. Закон, равен за всички, и честни съдии, които да съдят съобразно с него. Това създадох аз, Драгомире!

— Закон имаше и преди, господарю — несмело се обади славянинът. — Имаше и съдии, които го прилагаха.

— Да, имаше закон и съдии. Неписан закон. И справедлив, защото произлизаше от обичая и натрупаната през вековете мъдрост. Но този закон беше слаб и хилав. Първо с това, че беше неписан. Неписания закон всеки чува, както си иска, и разбира, както му е

изгодно. После — облагодетелствуваше клеветниците, богатите и знатните. Особено богатите и знатните; те всъщност съумяваха винаги да застанат над закона. Такъв закон не води към справедливост, а към поквара и разложение. Не вярваш ли в закона и в равенството на всички пред него, ти не вярваш и в самата държава. Ти преставаш да бъдеш част от цялото. От свой ти се превръщаш във враг. Държава с такъв закон е осъдена на гибел. Народ с такъв закон е осъден на самоизяждане и изчезване.

Когато създадох моя закон, аз всъщност изравних пред него всички: богати и нищи, знатни и безизвестни. Въздигнах единната справедливост и я превърнах в писан закон. А за да бъде този закон всеобщ и равен за всички, аз предвидих най-тежките наказания за онези съдии, които съдят не по закон и по съвест, и за онези клеветници, доносчици и подкупници, които принуждават съдиите да съдят криво и нечестно. Ето, Драгомире, това аз смятам венец на моя живот.

— Но защо си недоволен, щом си го създал?

— Защото и писаният закон не е истински закон, докато не се прилага. Докато не стане част от самия живот. А часът на България... — Крум скръбно сви рамене. — Часът на България не ми позволи да видя узрели плодове... Аз съм още жив, а законът вече се забравя. Забрави го и ти, Драгомире. И потомците ни няма да ме запомнят с него, а с битките и пролятата кръв...

Навън се разнесоха гласовете. Стражата в стана известяваше, че се е зазорило.

Вече нямаше съмнение — двунеделното изчакване и дебнене беше свършило и днес щеше да настъпи развързката.

В двата стана рано-рано раздадоха храната; докато топяха в чорбата големите зальци, воините за последен път преглеждаха и потягаха оръжието си. Много ръце стискаха муските и амулетите, окачени на вратовете. Кратунките с вода увиснаха на поясите. Смеховете и подвикванията станаха по-високи и някак пресилени. В хълмистата околност на Версиникия цареше онази възбуда, която предхожда големите сражения.

Ромеите отслужиха молебен и призоваваха триединния бог да подпомогне оръжието им. В стана на българите хан-боилът коловър^[15] принесе десет охранени кучета в жертва на Тангра и по вътрешностите им изтълкува, че победата ще увенчае българския меч. Славяните изпяха бранни песни и с неистови крясъци измолиха помощта на мълниеносеца Перун. А онези от българите и славяните, които бяха прегърнали Христовата вяра, тайно сториха свещен кръст пред гърдите си и зашепнаха молитви към Исуса.

После войските се построиха. Корови ръце издигнаха щитовете. Над тях блеснаха яростни очи. Внезапно настана мълчание: десетки хиляди гърла затаиха дъх. След това някъде зад ромейската редица гръмнаха тръби и литаври. Див боен вик раздра въздуха и безчисленото византийско множество, облечено в сушени кожи и желязо, се люшна напред...

Яхнал врания си гривест жребец, хан Крум остана неподвижен. От височината, където беше шатрата му, той оглеждаше хълмовете отсреща, където пъплеха и напиреха ромейските пълчища. Отредите на императора и на Лъв Арменец напредваха по-спокойно, сякаш неохотно; дясното им крило обаче, в което бяха войските на Йоан Аплакий — най-многобройните и най-силните, — то не крачеше, а вихрено се носеше сред грохот и трясък.

Кратка подигравателна усмивка се хлъзна по лицето на хана. Хлъзна се и веднага изчезна в извитите му надолу мустаци. Той вдигна ръка и рече на притичалия вестоносец:

— Главата на Никифора. При Ославна!

Разбра го вестоносецът; той се втурна в шатрата на хана, грабна чашата-череп, забодя я на копието си, пък се метна на коня и полетя надясно, където ордата на багатура Ославна се криеше в един овраг от очите на ромеите и чакаше своя час.

Разбраха го и пълководците от свитата му — планът за битката оставаше същият, както им го съобщи снощи ханът. Защото вече две години Крум имаше обичай да изпраща „главата на Никифора“ там, където смяташе, че ще бъде развързката на боя — да възпламенява своите и да смразява ромеите.

А отредът на Йоан Аплакий приближаваше. Той преваля последните хълмове и макар че краката на воините вече тегнеха от умора, с ненамаляващ устрем се насочи към лявото крило на

българите. Ханът изчака ромеите да преминат долчинката, даде им време да изкачат десетина крачки по последната височина и отново вдигна ръка. Изсвири рог, вестоносец на запенен кон препусна наляво. Но там Драгомир не дочака вестоносеца; видял, изглежда, знака на хана, той пусна нетърпеливите воители, които с весел вик и в радостна надпревара се втурнаха срещу ромеите.

Още първият сблъсък помете предните византийски редици и ги свлече отново долу, в падината. И там се разгоря лютата и жестока битка: прилични на морски вълни, които се гонят и бързат да стоварят мощта си върху скалистия бряг, ромейските вериги една след друга преваляха хълма и, окуражавани от оплискания с кръв Аплакий, се нахвърляха върху защитниците; нахвърляха се и... погиваха с десетки наведнъж; защото там бяха славяните на Драгомир и на другите князе — сякаш не хора, а канари, сраснати надълбоко със земята, която никаква буря и никакъв тласък не могат да отлепят от местата им.

Изненадан от неочаквания отпор, стратегът Йоан Аплакий вкара в битката и последната верига на отряда си. Напусто! И това усилие се преломи в желязната стена на славяните, които — високи и снажни, почти всички светлокоси, разнородно въоръжени, пъстро облечени, мнозина разголени до кръста — като че не се биеха, а косяха избуяла ливада и всеки техен замах поваляше по една редица от нападателите. Хвърчеше с коня си Аплакий, преминаваше от група на група, биеше се и увличаше другите да се бият, а в сърцето му се прокрадна съмнение. Къде бе сгрешил? Защо този тъй добре замислен удар, който трябваше да отхвърли варварите чак в реката, се прекърши още тук, в подножието на височината? Какво друго можеше да направи пълководецът, за да наклони в своя полза везната на победата? Трескаво мислеше тези неща Аплакий, повтаряше си ги между два удара и между две насърчителни думи, а изход не виждаше. И само една мисъл не мина през главата му: да поиска помощ от императора. Защото знаеше — Михаил Рангаве, спасил се по чудо преди две години от клопката при Веригава (така зад думата „чудо“ бяха привикнали да скриват позорното бягство на Никифоровия зет и по-сетнешен император), изпитваше неописуем страх от българите и през цялото време имаше грижа не толкова за победата, колкото за собствената си кожа; такъв човек нямаше да окаже помощ, защото в нея би видял опасност за самия себе си. После... после стана късно за каквато и да е

помощ. Докато русокосите славяни продължаваха да громят в дола последните ромейски напади, някъде отдясно и отзад изникна отред от смугли българи, настървени като хищници, усетили миризмата на кръв. И не само изникнаха, но и отрязаха пътя на юг...

Все още неподвижен върху врания си кон, хан Крум продължаваше да оглежда бойното поле. Вдясно и в средата войските се бяха вчепкали и се биеха, но личеше, че не там се хвърляха главните сили и че не там се търсеше развързката. После извърна поглед и наляво. Видя как славянските дружини на Драгомир поеха върху себе си и прекършиха ромейския удар, после забеляза и ловкия обход, предприет от зера-таркана Онегавон. Кимна доволно — за него изходът на битката при лявото крило вече не будеше съмнение. Явно не будеше съмнение и за олгу-таркана Исбул, защото той вече бе започнал да придвижва конницата надясно.

За трети и последен път днес ханът вдигна ръка.

Отново се разигра познатата сцена: зов на рогове, развени копия с конски опашки, заповеди, изричани и повтаряни от прегракнали гласове. Но този път последва друго.

Ордата на жупан-таркана Охсун, която досега възпираше с бой отреда на Лъв Арменец, не случайно бе съставена от ветерани, преминали през всички войни и сражения на Крумовото властвване. Опитни както някои други, те, щом чуха уговорения знак, нападнаха и изтласкаха ромеите на петдесетина крачки, после рязко се изтеглиха и, като се разделиха на две, отвориха пролука точно по средата. Патрицията на източните провинции Лъв, пък и останалите военачалници около него нямаха време нито да разберат какво се крие зад това странно придвижване, нито да отдадат някакви заповеди. Разнесе се нечовешки вик:

— Ху-у-у, ху, ху, ху-у-у!...

И в следния миг в още неслегналата се пушилка на процепа пред тях се появи — вихрена и бясна — свежата и горяща в бранно нетърпение орда на Ославна. А най-отпред, дори пред развените на копията конски опашки, стърчеше един зловец предмет, който всички познаха — обкования в сребро череп на Никифора Геник! По-назад напираха и ордите на Чеп багатур, на копан Окорсис, на Диценг, на хановия брат Цок... Както скала се откъсва от някой връх, полита надолу и нея нито зид, нито човек може да спре, така в нечовешки

устрем напредваха българите. И всичко се смилаше под стъпките им, сякаш наистина минаваше търкаляща се скала...

Лъв Арменеца не беше страхлив, не му липсваше и бранен опит. Той веднага разбра, че с отслабените си (някои от най-добрите му банди^[16] бяха изтеглени през нощта и придадени на Аплакий) и вече обезкръвени части не ще успее да удържи яростния напад на страшния Крум. Имаше още само една възможност да се попречи на поражението — турмите от средата да се хвърлят напред и полуналяво, да отрежат тила на вклинилите се орди и да ги нападнат отзад или поне да ги принудят да се оттеглят. Но когато понечи да изпрати човек при императора, за да му поиска тази помощ, той видя, че средното ядро на бойния строй вече не съществуваше: треперещ за скъпоценния си живот, Михаил Рангаве бе извърнал гръб на битката и, последван от схолите^[17], вече препускаше назад. Лъв Арменеца не беше страхлив, но още по-малко беше герой. Милееше за славата на ромейското оръжие, но повече милееше за собственото си спасение. И като смушка коня си, той последва своя господар...

Далеч зад гръба му се разнесе грохот на хиляди подковани копита — конницата на олгу-таркана Исбул се бе намесила в боя.

Наченалото поражение се превръщаше в пълен погром...

... На заник слънце, когато битката отдавна беше отшумяла, хан Крум, придружен от боилите^[18] и пълководците си, полека обхождаше местата, по които се бяха развили най-лютите схватки. Крачеше бавно, със склучени отзад на кръста ръце и с хлътнала между раменете глава. Наоколо се носеше смрад на кръв и рани, изцъклени трупове лежах застинали в последното си движение, изоставени недоубити коне огласяха въздуха с протяжно цвилене, навред се търкаляха посечени щитове и пречупени копия... Ханът вървеше сред този хаос — пъклено олицетворение на унищожението — и нито един мускул не помръдваше на вечно смръщеното му лице. Сега той беше Крум Страшни: жестокият, кървавият, безчувственият. И само един се досещаше какво всъщност ставаше в душата му — княз Драгомир. Но и той се колебаеше. Кой беше *истинският* Крум? Снощният, болезнено раздвоеният? Или този, безсърдечният?

— Йоан Аплакий — обади се по едно време зера-тарканът Онегавон, като посочи с ръка един труп в златно вьоръжение. — Повелих да остане така, както го намерихме след битката.

Приблжиха. Стратегът лежеше по гръб, с превит в коляното ляв крак. Десницата му продължаваше да стиска меча. От лявата страна на гърдите му, забита в златолюспестата броня, стърчеше стрела, украсена със снопче черни пера.

— Смърт на воин!... — прошепна на себе си ханът.

— Ние изпуснахме императора, ювиги хане — каза високо багатурът Чепа, който не страдаше от излишна чувствителност, — но дали тази глава няма да е достойна да замести Михаиловата върху лавицата ти?

Крум не му отговори. Може би изобщо не го чу. Или пък сметна думите на багатура прекалено нелепи, за да заслужават отговор. Той продължи да гледа вторачено поваления военачалник, а после вдигна глава и заповяда:

— Погребете го с почести. Йоан Аплакий беше опасен враг, но честен воин, който не изостави хората си дори и в смъртта. Ние знаем да мразим враговете; трябва да се научим и да уважаваме честните противници. — Прекрачи нататък, но отново спря. — Или по-добре осолете тялото на Аплакий и го пратете на близките му в Константиновград. Той беше християнин; нека те го погребат според своите вярвания...

Войската на хан Крум ознаменува победата при Версиникия с незапомнено пиршество. Петдесет вола, три стада овце и много дивеч бяха изпечени над огньовете за тази гощавка, а цял керван коли с тумбести амфори донесе ароматното тракийско вино. Песен след песен огласяха околността и танец след танец разтреперваха земята.

От трапезата на военачалниците липсваха само трима: по същото време олгу-тарканът Исбул с конницата си гонеше ромеите някъде на юг, зад него пъплеше ордата на копана Окорсис, прибираше неизброимото захвърлено оръжие и разгромяваше изпречилите се по пътя му крепости, а великият боил Цок обсаждаше с войските си Адриановград. Но когато стигнаха до победната наздравица (първият българин, употребил тази чисто славянска дума, беше Крум; това стана

след битката при Веригавския проход), изведнъж забелязаха, че липсва още един. Ханът се бе измъкнал незабелязано от пиршеството.

— Аз ще го намеря — надигна се от мястото си княз Драгомир.

— Навярно е при войскарите — подвикна подир него багатурът Ославна. — Нали го знаеш...

Но ханът не беше и сред войскарите. Драгомир огледа всички воински трапези, потърси го и по огънатите като смокове хора, надникна и в шатрата му, но никъде не го откри.

— Мина отколе отука — каза му най-сетне един от стражниците, които охраняваха стана на войската, докато със завистливо око поглеждаше към проточените на цяло поприще трапези. — Хе натам, към Адриановград...

Княз Драгомир продължи в направлението, което воинът му показва. И скоро го видя. Ханът беше на онова място, където преди три дни ордите на Чепа, Охсун, Диценг и Окорсис бяха смазали отряда на Лъв Арменеця. Видя го и застина от удивление.

Човекът, когото нарекоха „Страшни“, беше сам. И в опустошената от хилядите стъпки земя, по която личаха черните петна на засъхналата кръв — приведен, забравил всичко около себе си, — посаждаше една ябълкова фиданка...

[1] **Багатур** — герой, юнак (прабълг.). Почетно военно звание, давано от хана. ↑

[2] **Зера-таркан** — прабългарска военна длъжност с неизвестно значение. ↑

[3] **Копан** — прабългарска военна длъжност с неизвестно значение. ↑

[4] **Багатур** — герой, юнак (прабълг.). Почетно военно звание, давано от хана. ↑

[5] **Жупан-таркан** — прабългарска военна длъжност с неизвестно значение. ↑

[6] **Ювиги** — велик, велики (прабълг.). ↑

[7] **Турма** — военна част във виз. войска в състав от 5000 души (1 тема = 2 турми = 10 банди = 50 друнги). ↑

[8] **Адриановград (Адрианопол)** — Одрин. ↑

[9] **Поприще** — стара мярка за разстояние, равна на 1000 стъпки. ↑

[10] **Олгу-таркан** — длъжност в прабългарската войска с неизвестно значение. ↑

[11] **Веригава** — старославянското име на Стара планина. ↑

[12] Битката при Версиникия — североизточно от Одрин — се е състояла на 22 юни 813 година. ↑

[13] **Средец** — София. ↑

[14] **Месемврия** — Несебър. ↑

[15] **Хан-боил коловър** — висша прабългарска титла, вероятно давана на главния жрец. ↑

[16] **Банда** — военна част във византийската войска в състав 1000 души. ↑

[17] **Схоли** — виж ексувити. ↑

[18] **Боил** — най-висша титла у древните българи. Боилите били най-приближените на хана или княза хора и крупни феодални владетели. Делели се на велики и малки и на вътрешни (столични) и външни (провинциални). ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.